

www.wageningenmonumentaal.nl
 Secretariaat: tel. 0317426040
 E-mailadres: info@wageningenmonumentaal.nl
 Postadres: Niemeijerstraat 33, 6701 CM Wageningen

Bestuur:
 René Siemens (tot mei 2022)
 Jan Krikke (tot januari 2024)
 Bart van Aller (tot december 2024)
 Leo van den Berg
 Corrie de Dreu
 Han den Ouden (secretariaat en financiën)

*Bij de feestelijke start op 21 april
 2022 van het project Julianastraat
 (foto Han den Ouden)*

Nieuwsbrief van Wageningen Monumentaal Februari 2025

Inhoud

Inleiding	2
Verslag ledenvergadering 6 juni 2019	3
"Beter Bereikbaar Wageningen" en het lot van Mansholtlaan 20.....	3
Herinrichting van de Grote Kerk	4
De Theekoepel.....	4
Handhaving monumenten.....	5
Hoogstraat 65, een gevoelig verlies	7
Julianastraat, een buurt om te behouden	8
Kirpestein / molen de Vliet	10
Restauratie Muurreclame Bevrijdingsstraat 19.....	10
Eerste steen Bevrijdingsstraat in ere hersteld	11
Netwerk Erfgoed Wageningen	12
Nieuwbouw op de proefvakken Generaal Foulkesweg	12
Reliëf ziekenzorg	13
Saharamonument Ericaplein Hamelakkers	13
Opstelling Wageningse vestingvisie	15
Nude 1 (hoogwerkers)	15
Rijksmonument Huize Nudenoord (Lawickse Allee 71).....	15
Havenkantoor Rijnhaven	16
Panden Gerdessstraat en Stationsstraat 78-92a	17
Stadsgracht/ SNS Bank/Pets Place	18
Wallenpad: WM denkt mee	20
Zorghvliet.....	20
Dolderstraat 8	21
Dorschkamp Visie / Boswachterswoning van K.P.C. de Bazel uit 1916.....	21
Kantongerecht nieuwbouwplan	22
Nieuwstraat 5 'Bank van Leeninge' Monumentenstatus/Bouwhistorisch onderzoek	22
De blauwe emailen straatnaamborden terug in het Wageningse straatbeeld	23
Marmere gedenksteen Aula	23
Scheikundegebouw.....	24

Inleiding

Enigszins (en meer dan dat) met het schaamrood op de kaken hebben onze bestuursleden geschreven aan de onderwerpen in deze nieuwsbrief. Het was alweer in 2019 dat wij voor de laatste keer met u contact hadden en een nieuwsbrief produceerden om te laten weten waar wij dat jaar mee bezig geweest waren. Daarna kwam de grote stilte. Het is makkelijk om Corona de schuld te geven. Daar lag natuurlijk wel de oorzaak van de verstoring van de normale gang van zaken. Bijeenkomsten waren niet mogelijk, digitaal overleggen was de enige mogelijkheid, en daar waren wij niet heel erg in thuis. Ondertussen ging wel onze bemoeienis met de Wageningse erfgoed wereld gewoon door, waarvan hierbij acte. We bieden hierbij u dus onze welgemeende excuses aan voor die radiostilte en hopen dat u nog in de buurt bent en bereid blijft om onze acties te blijven ondersteunen.

Het verhaal over de molenbiotoop van Molen de Vlijt is vorig jaar eindelijk afgerond. Dankzij onze inspanningen is afgezien van de geplande objecten op het dak van de studentenflat op Churchillweg 2 die de toch al beperkte windvang verder zouden verminderen. En onlangs zijn de laatste 2 door de provincie ter compensatie van dat te hoge gebouw vereiste 'Ten Have Kleppen' op de molenwieken geplaatst. Nu is het afwachten of de molen de hierdoor opgewekte extra krachten aan kan.

Het hoofdstuk over het inmiddels van de lijst afgevoerde en gesloopte rijksmonument behorende bij een oude Zeepziederij, Grebbedijk 6 is afgesloten met een strafzaak in mei 2021 tegen de eigenaar van het verwaarloosde pand, waarin hij weliswaar schuldig is bevonden maar hem geen straf is opgelegd.

Af en toe heb je een succes nodig om nog gemotiveerd te blijven, en dat kwam er in 2020. Wij hebben samen met de Historische Vereniging Oud Wageningen en de Erfgoedvereniging Heemschut, afdeling Gelderland, een aanvraag ingediend voor een gemeentelijke monumentenstatus voor 75 woningen van de woningstichting aan de Julianastraat. De Julianastraat maakt deel uit van één van de vroege sociale woningbouwprojecten in Nederland en het was het eerste in Wageningen. De Julianastraat is een vroege representant van de karakteristieke tuindorpsstijl uit het interbellum (de periode tussen beide wereldoorlogen). Het waren kleine arbeiderswoningen die in een eenvoudige architectonische stijl waren ontworpen om betaalbaar en functioneel te zijn. Van dit uitbreidingsplan '*Volkswoningbouw*' (1915 -1928) ook wel zoals op veel plaatsen in Nederland '*Het Rode Dorp*' genoemd vanwege de rode bakstenen en de dakpannen, maar ook de socialistische politieke voorkeur is een zeer groot deel op vrijdagavond 26 maart 1943 verwoest en verloren gegaan. De Julianastraat is het enige deel waarvan de oorspronkelijke bebouwing bewaard is gebleven. De Woningstichting had al plannen voor het slopen en herbouwen in plaats van renoveren en verduurzaming in deze wijk. Het bleek dat zowel gemeente als De Woningstichting uiteindelijk toch enthousiast werden van het idee om de cultuurhistorisch waardevolle panden te behouden. Op dit moment loopt het project, waarbij plannen worden gemaakt voor renovatie, herstel van cultuurhistorische waarden en verduurzaming van zowel de woningen als de buitenruimte. Wij zijn met beide andere erfgoedorganisaties betrokken in de projectgroep.

Bij de herontwikkeling van het pand Hoogstraat 65 bleek ons optimisme met betrekking tot behoud van het 19^e eeuwse pand met vroeg 17^e eeuws achterhuis helaas grotendeels ongegrond. De aanwezige trapgevels en gebinten konden niet in de nieuwbouw opgenomen worden en er heeft op de plek inmiddels nieuwbouw plaatsgevonden van Bril 29. Een deel van de historische bouwdelen (delen van een gebint en zogenaamde Y-ankers) zijn wel in de winkel geplaatst, als herinnering van wat er vroeger stond. Voor de duidelijkheid: dit pand had geen beschermde status. Ons bestuurslid Bart van Aller was initiatiefnemer van de acties op dit punt. Gelukkig had hij bij enkele andere acties meer succes, zoals het terugbrengen van de muurreclame in de Bevrijdingsstraat en realisatie van een monument voor de slachtoffers van het vergissingsbombardement op de Hamelakkers e.o. bij de start van operatie Market Garden op de ochtend van 17 september 1944.

Wegens zijn jarenlange inzet voor ons culturele erfgoed kreeg Bart op 8 oktober 2021 door burgemeester Vermeulen het Wageningse Erezilver opgespeld.

Een vreugdevol moment, al had hij die inzet liever in gemeentelijke actie omgezet gezien, zoals zijn initiatief uit 2008 voor het ontdempen van de stadsgracht, het herstel van de Bergpoortbrug, meer aandacht voor preventief bouwhistorisch onderzoek in de binnenstad en een gevelfonds om eigenaren te stimuleren hun panden op te knappen.

De hierna volgende artikelen laten zien hoe moeizaam veel dingen gaan waarvoor we ons hard maken. Wij hopen dat de gemeente de komende jaren een positief monumentenbeleid op de rails gaat zetten.

We hopen dat we de verstorende maatschappelijke ontwikkelingen nu een beetje achter ons kunnen laten en hopelijk **met een aangevuld, verjongd bestuur** door kunnen gaan met datgene waar we voor opgericht zijn: aandacht vragen en bewustwording creëren voor het schaarse gebouwde erfgoed en ander stadsschoon in de stad. We kunnen niet zonder achterban en we hopen dan ook dat leden (en natuurlijk ook niet-leden) ons blijven steunen door ons te attenderen op zaken die onze aandacht vragen. Ook in financiële zin hopen we op uw ondersteuning, we zijn zeker geen "big spenders", maar we kunnen niet zonder de bijdragen van onze leden. **Laat het ons in ieder geval weten als U interesse heeft voor een bestuursfunctie bij Wageningen Monumentaal.**

Verslag ledenvergadering 6 juni 2019

De jaarvergadering was druk bezocht, en werd zeer gewaardeerd vanwege het onderwerp Bouwhistorie. Frank Haans boeide het gezelschap in hoge mate én zeer langdurig over zijn onderzoeken in vooral de Wageningse binnenstad. Na een lange inleiding over de ontwikkeling van zijn vakgebied en zijn werk in andere steden vertelde hij hoe zijn adviesbureau in 1991 voet aan de grond kreeg in Wageningen. Dat was aan de vooravond van een grote transformatie van de Herenstraat, waar nogal wat panden op de nominatie stonden om te worden gesloopt. Onderzoek aan o.a. de voormalige RK waterstaatskerk kon dit niet voorkomen, maar daarnaast kon de vm. houtdroogloods op nr. 35 wél behouden blijven. Jammer dat de tijd om was voordat nog meer specifieke panden in de Hoogstraat aan de orde konden komen. Er werd desondanks nog lekker nagekaart met een hapje/drankje. Dank aan de bibliotheek voor de gastvrijheid.

"Beter Bereikbaar Wageningen" en het lot van Mansholtlaan 20

Het provinciale project om Wageningen beter bereikbaar te maken voor automobilisten draaide lange tijd om een keuze tussen een nieuwe weg langs de randen van de Campus en de Dijkgraaf of het Alternatief Bestaande Route (ABR): een verbetering van het traject Mansholtlaan-Nijenoord Allee. In beide gevallen zou een monumentale boerderij worden bedreigd: in het eerste de oude boerderij De Born, reeds aanwezig in 1832 aan de Kielekampsteeg en in het tweede die op Mansholtlaan 20, een boerderij met schuurtjes uit 1894. Omdat in die campusroute ook het Dassenbos met zowel natuur- als cultuurhistorische waarden onder druk komt te staan hebben wij ons in de verschillende inspraak momenten voorstander betoond van het ABR, dat een verbreding van de Mansholtlaan inhoudt. In oktober 2020 besliste de Provincie om door te gaan met het ABR en waar we al bang voor waren bleek al gauw: het projectteam vond het vanwege verbreding van de Mansholtlaan inderdaad nodig om hiervoor dat gemeentelijk monument op nummer 20 te 'amoveren'. Daartegen hebben wij, samen

met o.a. ons gemeentebestuur, bezwaar aangetekend en dringend om een aangepast ontwerp gevraagd. Bij nader inzien bleek het inderdaad mogelijk om de boerderij te sparen, maar dan zou er wel een breed 2-richtingen fietspad achter de boerderij langs moeten komen. Voor de gebruikswaarde van dit gemeentelijk monument lijkt ons zo'n fietspad door je achtertuin geen handige oplossing. Ook de WUR is hier geen voorstander van, omdat dit fietspad enkele van hun proefvelden op 'Droevendaal' aantast. De "interactieve plankaart" (www.abrinbeeld.nl) van Beter Bereikbaar Wageningen toont het fietspad nog steeds pal achter de boerderij langs, maar het laatste woord is hier nog niet over gezegd: met een beetje goede wil kan dat fietspad best voor het boerderijtje blijven liggen.

Herinrichting van de Grote Kerk

Mede dankzij ons verzet tegen de oorspronkelijke plannen voor het interieur, die neerkwamen op het nagenoeg geheel verwijderen van elementen uit de Wederopbouw periode o.a. van de Wageningse meubelmaker W. van Hattum, zijn bij de reconstructie de eikenhouten scheidingswand, enkele balustrades, kerkbanken en één van de balkons bewaard gebleven. Het balkon aan de noordzijde is drastisch ingekort voor meer daglichttoetreding. Ook zijn bestaande panelen hergebruikt ter aankleding van de

[Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025](#)

modernistische 'skybox' die naast het orgel moest worden geplaatst ter wille van de toekomstige exploitatie van het gebouw.

De Theekoepel

Dit in 1990 gerestaureerde 18^e eeuwse rijksmonument wordt al sinds december 2005 niet meer gebruikt en dus zijn er in de loop van de jaren tal van gedachten ontwikkeld om daar verandering in te brengen. Wij als Wageningen Monumentaal hebben daar ook aan meegedaan. Een gebouw moet je gebruiken, een monument met zijn vaak gevoelige en kwetsbare historische details zeker. Regelmatig moet er geventileerd worden en gebruik betekent ook dat gebreken eerder opvallen en daarmee ook sneller aangepakt kunnen worden.

In 1990 is het gebouw grondig gerestaureerd, waarna de koepel tot 2005 het onderkomen van de Archeologische Werkgroep Wageningen werd. Een aantal jaren terug begon op te vallen in welke slechte staat het gebouw verkeerde. Verfwerk bladderde af en kozijnen bleken verrot te zijn.

Wij hebben toen de gemeente als eigenaar aangesproken op haar verplichting het monument te onderhouden. Dat heeft nog wat voeten in de aarde gehad (inclusief de dreiging met een handhavingsverzoek), maar uiteindelijk volgde begin 2021 een cascorestauroatie waarbij de buitenkozijnen, het voegwerk en het schilderwerk werden aangepakt. Maar tot op heden nog geen hergebruik. Wij waren reeds eerder begonnen met het idee een zgn. "stichting stadsherstel" op te richten met als eerste doel hergebruik te bewerkstelligen van de Theekoepel. De gemeente zou dan de koepel tegen een symbolisch bedrag overdragen aan een nieuw op te richten stichting, met een "bruidsschat" om het pand te restaureren. Ook heeft WM het idee aangedragen het Rijksmonument aan Vereniging Hendrick de Keyser over te dragen. Hendrick de Keyser Monumenten zet zich sinds 1918 (landelijk) in voor het

behoud van architectonisch of historisch waardevolle monumenten, gebouwen en hun interieurs. Eenmaal verworven panden blijven voor altijd in bezit. Daar zag de gemeente echter niets in.

In onze vorige Nieuwsbrief (juni 2019) spraken we onze vrees uit dat alsnog een handhavingsverzoek nodig zou zijn om de gemeente ertoe aan te zetten om iets aan het achterstallig onderhoud te doen. In 2020 is er door de provinciale Monumentenwacht een inspectie van het gebouw uitgevoerd, met aanbevelingen voor minimaal te nemen maatregelen. Sindsdien heeft de gemeente wel een casco restauratie laten uitvoeren door het bouwbedrijf Kreeft uit Ede: de buitenkozijnen zijn hersteld waarbij rotte delen aangelast zijn. Het voegwerk is her en der gerepareerd en het buiten- en binnenschilderwerk is gedaan.

Echter door een arrest van de Hoge Raad van 26 november 2021, bekend als het 'Dijdam-arrest', dat een flinke schokgolf in het Nederlandse overheidsprivaatrecht heeft teweeggebracht, is de verkoop van de thee-koepel op losse schroeven komen te staan. De Hoge Raad oordeelde in deze uitspraak dat een overheidsorgaan (in dit geval de gemeente Wageningen) een vastgoed-object dat zij in eigendom heeft, niet een-op-een aan een gegadigde mag verkopen, als er naar verwachting voor dat vastgoed meer belangstellenden zijn. Het gelijkheidsbeginsel staat hieraan in de weg.

Wageningen Monumentaal ziet graag dat de gemeente nu dan maar zelf concrete plannen gaat ontwikkelen om de toekomst van deze bijzondere thee-koepel te waarborgen.

Handhaving monumenten

Wageningen monumentaal vindt dat de gemeente Wageningen te weinig doet om monumenteigenaren te dwingen tot onderhoud en niet of nauwelijks ingrijpt als eigenaren zonder omgevingsvergunning wijziging aanbrengen aan hun panden. Ook wordt er niet consistent gehandhaafd bij de eigenaren. Door de jaren heen werden er bij de ene eigenaar zonnepanelen aan de voorzijde toegestaan en bij de ander niet. Ook het veranderen van de kleurstelling van bepaalde panden werd bijvoorbeeld bij het ene pand (vaak gemeentelijk eigendom) met een uitgebreid, kostbaar kleurhistorisch onderzoek onderbouwd (o.a. oude postkantoor, onderdeel van het verbouwde gemeentehuis, en

Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025

de voormalige HBS, 't Venster) terwijl elders een reeds veranderde kleurstelling geadopteerd werd of zelfs achteraf gelegaliseerd. Ook het aanbrengen van metalen keukenafvoerpijpen aan Hoogstraat 20, plaatsen van niet authentiek glas-in-loodramen (Hoogstraat 22a) en stalen beugels aan een 19^e-eeuws balkon aan het pand Hoogstraat 67 zijn ons een doorn in het oog. Wageningen Monumentaal heeft dit samen met onze partners in het recentelijk weer ter ziele gegane *Netwerk Erfgoed Wageningen (NEW)* nog maar eens onder de aandacht gebracht.

Hieronder een aantal voorbeelden die Wageningen Monumentaal de afgelopen jaren signaleerde.

Gemeentelijk monument Herenstraat 47 (foodbar Zilvr) Voor en na schilderbeurt: van monumentale kleurstelling naar zwart zonder vergunning.

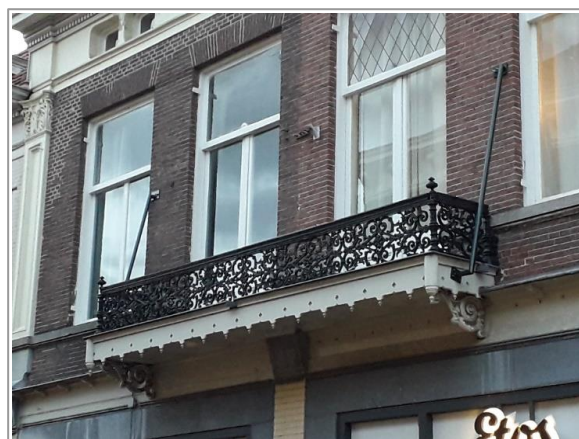
Rijksmonument 5 Meiplein 13 vóór en na schilderbeurt van monumentale kleurstelling naar donkergrijs

Illegaal veranderde kleurstelling Rijksmonument 5 mei plein 12. Later gelegaliseerd.

Zonder monumentenvergunning aangebrachte steunstaven aan het balkon van Gemeentelijk Monument Hoogstraat 67

Hoogstraat 65, een gevoelig verlies

Voorzijde Hoogstraat 65 rond 2011
rechts: achterhuis Hoogstraat 65 tijdens sloop in 2021

Zoals u wellicht weet (zie Nieuwsbrief 2019) heeft Wageningen Monumentaal in 2019 de gemeente Wageningen met klem verzocht nader bouwhistorisch onderzoek te doen naar het inmiddels helaas geheel gesloopte historische pand Hoogstraat 65. Pas na zeer lang aandringen heeft de desbetreffende ambtenaar Cultuurhistorie op advies van WM het gerenommeerde Monumentenadviesbureau MAB uit Nijmegen een beknopte bouwhistorische opname laten maken. Bij dat bouwhistorische onderzoek zijn naast het 19^e eeuwse voorhuis, de resten van een achterbouw-deel uit ca 1640 aangetroffen. In dit stuk Hoogstraat tussen Schuijlensteeg en Beuningstraat woonden in de middeleeuwen veelal notabelen zoals burgemeesters, schepenen en rechters in de voorname grote stenen huizen. Een unieke vondst die werd gedaan bij het onderzoek waren o.a. moerbalken met sleutelstukken, complete gebinten met zgn. gehakte telmerken en twee complete opgepulde trapgevels.

Erfgoedvereniging Heemschut vroeg daarop direct met spoed een monumentenstatus aan. De daarop volgende gesprekken met de burgemeester, projectleider dhr. T. Kool, en beide eigenaren van Bril 29 i.s.m. Karel Loeff (Dir. Erfgoedvereniging Heemschut, en Frank Haans, bouwhistoricus (MAB) om o.a. gedeelten van de laat middeleeuwse trapgevels in het pand op te nemen stuitten op weerstand en liepen uiteindelijk op niets uit. De 19^e eeuwse voorgevel werd tegen de afspraken in uiteindelijk ook nog gesloopt vanwege instabiliteit. De door Heemschut aangevraagde status werd door hun provinciale afdeling na overleg met de projectontwikkelaar ter plaatse op dubieuze

Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025

wijze plotseling ingetrokken omdat behoud niet mogelijk zou zijn.

Wageningen Monumentaal betreurt de minachting van dergelijke bouwsporen in de binnenstad en pleit al jaren voor een bouwhistorische waardenkaart gebaseerd op een zgn. QuickScan waarbij verdachte panden door preventief bouwhistorisch verkennend onderzoek in kaart worden gebracht. Hierdoor kunnen ongewenste ontwikkelingen tijdig worden gesignaleerd. Er bestond al een Quick Scan van het MAB uit 1998 in Wageningen waarop ook Hoogstraat 65 als verdacht pand was aangemerkt. Hiermee is echter helaas nooit een positief beleid gevoerd door de Gemeente.

Verder zijn er in het pand verborgen grenen jukken met jukdekbalken aangetroffen, waarin bijzondere zgn. 'gehaalde' timmermansmerken zijn aangebracht. Jaarring-onderzoek moet nog een nauwkeuriger datering geven van de houten kapconstructie.

Dekbalk met 'gehaalde' merken

Achterzijde Hoogstraat 65 ca. 1985

Volgens WM zijn dit voorbeelden van unieke Laatmiddeleeuwse vondsten in de binnenstad van Wageningen die beschermd moeten worden, mede vanwege de uniciteit in de door oorlogshandelingen en naoorlogse vernieuwingsdrift zwaar gehavende historische Veluwe vestingstad.

Het is duidelijk dat ook door de hoge ruimte van het achterhuis en de hoogte van de jukken en kap dat het inderdaad een in die periode belangrijk pand is geweest met een hoge status dat nieuw licht heeft geworpen op de ontwikkelingsgeschiedenis van de binnenstad van Wageningen waarover tot nu nog zeer weinig bekend is.

Linkerzijgevel met trapgevel Hoogstraat 67-69

Uiteraard is het moeilijk bij dergelijke unieke vondsten om voorgenomen plannen

aan te passen of te wijzigen, maar de ervaring leert dat juist de integratie van dergelijke unieke bouwsporen bijdraagt aan een unieke winkelbeleving voor bezoekers en daarmee de attractieve waarde voor historische centra vergroot.

WM had gehoopt dat gemeente en eigenaar in goed overleg tot een plan waren gekomen waarbij dit unieke Laat-middeleeuwse stukje Wageningen behouden had kunnen blijven. Een aantal bewaarde historische elementen zijn uiteindelijk wel in de nieuwe winkel opgenomen.

Historische bouwelementen Hoogstraat 65 als muurdecoratie in de nieuwe winkel

Ná de sloop werd de zijgevel van een nóg groter laat-middeleeuws pand met trapgevel, Hoogstraat 67-69, zichtbaar dat op verzoek van Bart van Aller ook is gedocumenteerd vóór de nieuwbouw van Bril 29 werd gerealiseerd. Dit is gedaan door het bureau ARCX Monumentenzorg en Cultuurhistorie en is te vinden op hun website [Colofon \(tijdbeeld.com\)](http://Colofon(tijdbeeld.com)). Wageningen Monumentaal hoopt dat dit pand ook nader bouwhistorisch onderzocht gaat worden.

Julianastraat, een buurt om te behouden

De Julianastraat maakt deel uit van één van de vroege sociale woningbouwprojecten in Nederland en het was het eerste in Wageningen. De Julianastraat is een vroege representant van de karakteristieke tuindorpstijl uit het interbellum (periode tussen beide wereldoorlogen). Van het Uitbreidingsplan Het Rode Dorp (1915 -1928) is een zeer groot deel in 1943 verwoest. De Julianastraat is het enige deel waarvan de oorspronkelijke bebouwing grotendeels bewaard is gebleven. Slechts acht woningen zijn zodanig beschadigd dat ze gesloopt moesten worden.

In het najaar van 2019, nog geen vijf jaar nadat de bewoners van de Julianastraat

(het Roode Dorp) het honderdjarig bestaan van hun straat hadden gevierd, werden we benaderd door de voorzitter van de Bewonerscommissie.

De bewoners maakten zich ernstige zorgen, omdat sloop van hun geliefde en bijzondere buurt door De Woningstichting nu echt dreigde te gebeuren, ondanks alle acties die ze hadden gevoerd voor behoud. Een enquête onder de bewoners liet zien dat het merendeel tegen sloop was en vóór renovatie. In een poging een groter draagvlak voor behoud te creëren, zocht de voorzitter, Bries Heijnen, contact met ons.

Overtuigd van het belang tot behoud van het eerste volkswoningbouw project in Wageningen gebouwd onder architectuur van het gerenommeerde Rotterdamse architectenbureau, De Roos & Overeijnder naar "tuindorp" gedachtengoed, zochten wij op onze beurt contact met de Historische Vereniging Oud Wageningen en Heemschut Commissie Gelderland met het voorstel om gezamenlijk actie te ondernemen en bij de Gemeente Wageningen een monumentenstatus voor de Julianastraat aan te vragen. Op 29 januari 2020 dienden we een gezamenlijke aanvraag in (met een aanvulling op 3 november 2020), bij de Gemeente Wageningen.

De gemeente begon ook het belang in te zien van deze buurt (met zijn waarde als ensemble, zijn variatie aan gevels met poorten, detailleringen in hout, bakstenen in diverse kleuren en patronen en bijzonder stratenplan) en gaf het bureau Leon van Meijel opdracht om een cultuurhistorisch onderzoek te verrichten. Tevens werd het bureau ABT uit Arnhem gevraagd een bouwtechnisch onderzoek te verrichten. Dit leidde tot twee gedegen rapporten. Vanuit cultuurhistorisch perspectief werd de belangrijkste aanbeveling: 'behoud en versterk wat kwaliteit heeft of had, en los bij elke interventie zoveel mogelijk bestaande knelpunten op'. Bij het bouwtechnisch onderzoek werd de huidige staat van de woningen bekeken en o.a. aangegeven wat de mogelijkheden voor verduurzaming zijn. De degelijke en positieve resultaten van beide rapporten leidden bij zowel gemeente als De Woningstichting tot een besluit om de woningen te behouden, en de noodzakelijke verduurzaming en restauratie op te nemen in een allesomvattend plan. Daartoe heeft de Woningstichting een Projectgroep in het leven geroepen met vertegenwoordi-

ging van de Bewoners Commissie, Woonbond, Gemeente Wageningen en de drie Erfgoed organisaties (ze trekken hier gezamenlijk op) in een adviserende rol.

Op 21 april 2022 vond in de Julianastraat de officiële en feestelijke aftrap van het project plaats met het ondertekenen van het ambitiedocument '*samen voor het mooist maakbare*'. Als klapstuk werd het spandoek 'We gaan renoveren! Samen voor het mooist maakbare' onthuld (zie titelpagina) en ter plekke ondertekend door alle betrokkenen.

Dit heugelijke feit werd in een feestelijke sfeer met een drankje en friet gevierd, waarbij alle bewoners en betrokken instanties aanwezig waren. Bij die gelegenheid maakten de bewoners ook kennis met het ingehuurd architectenbureau Van Schagen (met ervaring in renovatieprojecten). Die middag werden de bewoners direct door de architect aan het werk gezet. Op de uitgereikte plattegronden/bouwtekeningen van hun huidige woning konden ze hun opmerkingen en wensen kenbaar te maken. "Stofzuigen" noemt de architect dat.

Sindsdien werken we in de Projectgroep gestaag aan de plannen voor renovatie van deze 75 woningen en de bijbehorende open ruimte. Die openbare ruimte is ook onderdeel van het plan. Er zal dus ook gezocht worden naar een inrichting die recht doet aan die van het oorspronkelijke plan in 1915. De gemeente heeft daartoe een landschapsarchitect aangesteld die dat onderdeel voor zijn/haar rekening gaat nemen. Dat zal nog geen eenvoudige zaak zijn want de moderne tijd stelt ook eisen aan de inrichting, waarbij ondermeer klimaatadaptatie een rol gaat spelen.

Erfgoeddeal voor Julianastraat?

Behoud en waar nodig zorgvuldig herstel van de voorgevels gaat de Woningstichting wel extra geld kosten en daarom hebben we ons als erfgoed organisaties sterk gemaakt voor een "Erfgoeddeal" waarmee de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) voor dit soort projecten een forse financiële bijdrage beschikbaar heeft. De aanvraag die vorig jaar was ingediend heeft het helaas net niet gehaald, vooral omdat zowel gemeente als de Woningstichting hun kosten nog niet goed op een rijtje hadden. Sindsdien is de Woningstichting langdurig aan het rekenen geslagen. Daarmee is dit jaar opnieuw een aanvraag ingediend, maar ook die heeft het niet gehaald. We hopen

dat een derde poging wel wordt gehonoreerd, want inmiddels is duidelijk dat De Woningstichting geld tekort komt voor behoud van de erfgoedwaarden.

Kirpestein / molen de Vlijt

Inmiddels staat op de oude locatie van garage Kirpestein (een fraai wederopbouw-pand), op de hoek van de Stadsbrink en de Churchillweg, na jaren van verwaarlozing en gesteggel een fors gebouw met 128 studentenappartementen op 7 bouwlagen. Ter plaatse gelden beperkingen vanwege de belangen van windkorenmolen de Vlijt. Die beperkingen gelden vooral de bouwhoogte. Er had niet hoger gebouwd mogen worden dan 15 meter, het werd 23 meter. De motivatie was dat het aanbrengen van zgn. Ten Have kleppen de molen zou compenseren voor het verlies aan windkracht. De situatie rond de windvang van de Vlijt was al als "slecht" gekwalificeerd, onze verwachting was dat dat nog slechter zou worden. Dat werd gedeeld door deskundigen op molen-gebied. We zijn onze laatste nieuwsbrief geëindigd met de aankondiging van onze gang naar de Raad van State om te pogen dit plan tegen te houden. Dat is niet gelukt, de Raad van State vond zonder al te veel eigen onderzoek dat was aangetoond dat de molen met die nieuwe kleppen er geen last van zou hebben. Het aantal echt kritische staatsraden is helaas nog op de vingers van één hand te tellen.

In de procedure ging het om het bestemmingsplan, maar daarna kwam de bouwvergunning, en daar zaten nog een paar haken en ogen aan. Het bleek dat bouwer Van Wijnen een paar objecten op het dak wilde plaatsen, die de hoogte nog eens met 1,40 m deed overschrijden. Dat leek ons aanleiding om opnieuw in de pen te klimmen. Dit keer met succes, dat echter voor een belangrijk deel te danken was aan de hulp van een Wageningse advocaat. De dreiging van een procedure was voor van Wijnen aanleiding voor een gesprek tussen bouwer en WM, waarin we uiteindelijk de extra opbouw tot een paar decimeter hebben kunnen reduceren. Nog een klein succesje dus. Daarmee was het verhaal nog niet helemaal ten einde. Aanvankelijk werden slechts twee van de vier Ten Have kleppen aangebracht, want het bleek noodzakelijk dat nu ook de roeden moesten worden versterkt. De Ten Have kleppen zijn zwaarder dan het huidige systeem van fokwieken. Inmiddels

hangen ze alle vier en moeten we hopen dat de versterking voldoende is.

Restauratie Muurreclame Bevrijdingsstraat 19

In 2020 werd de laatste hand gelegd aan de replicatie van de fraaie muurreclame van de bekende oude schoenwinkel van Aggelen's schoenhandel op een zijwand van Giessen Schoenen aan de Bevrijdingsstraat.

De muurreclame aan de Bevrijdingsstraat in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

Eind 2019 jaar sloot Cor Giessen zijn schoenenzaak en kwam aan een lange traditie van schoenenwinkels op deze plaats een einde. Zijn voorganger Van Aggelen's Schoenhandel was daar van 1905 tot 1971. Daarna zat Van Dael schoenen er tot 1984. Op initiatief van ons bestuurslid Bart van Aller werd er met dit restauratieproject gestart. Na het vastleggen van de oude letters en kleuren door Bart Oost uit Kampen zijn vervolgens de letters met sierranden doorgedrukt op het herstelde witte vlak met behulp van calqueerpapier. Daarna is de reclame weer geheel op traditionele wijze ingekleurd in de authentieke kleuren.

Bart van Oost uit Kampen aan het werk; overtrekken en inschilderen muurreclame

Wat we nu zien is de muurreclame zoals die er vanaf ca. 1926 tot ca. 1960 van de vorige eeuw gezeten heeft. Kennelijk roept de muurreclame herinneringen op bij oudere Wageningers want tijdens de werkzaamheden riep een oudere dame spontaan met luide stem: **"Laat je niet vernaggelen, koopt uw schoenen bij van Aggelen!"**

De restauratie van de muurreclame werd mogelijk gemaakt met financiële bijdragen van Wageningen Monumentaal, C. Giessen, eigenaar van het pand en Corno van Manen van Short Stay Wageningen die belangeloos een steiger ter beschikking stelde.

Na de replicatie van de muurreclame op de hoek Hoogstraat/Molenstraat in 2012 is dit de tweede muurreclame die zorgvuldig gereconstrueerd is. Het is te hopen dat de nieuwe eigenaar bij de verbouwingen de muurreclame zal sparen.

Een volgend denkbaar project is een derde bewaarde muurreclame op de hoek van Bergstraat 8 (Foto Leenarts) die hier overigens zeer welwillend tegenover staat.

Muurreclame van Laar's Woning-inrichting aan de Bergstraat 8

Eerste steen Bevrijdingsstraat in ere hersteld

Menigeen zal het nooit eerder zijn opgevalen wanneer hij of zij door de Bevrijdingsstraat liep. De fraaie eerste steen op de scheiding van Bevrijdingsstraat 12 en 14. Op 23 juli 1914, vier dagen nadat Hotel de Wereld officieel vierde dat het honderd jaar

'in de familie' was, heeft exploitant-eigenaar Joannes Godefridus Snackers een fraaie hardstenen eerste steen gelegd voor de bouw van vier dubbele herenhuizen.

Panden Bevrijdingsstraat

Deze panden, direct naast het koetshuis van het hotel aan de toenmalige Grindweg, waren bedoeld voor de verhuur maar ook om zijn oude dag zeker te stellen.

Deze burgerhuizen zijn ontworpen door de Nijmeegse architect G.J.M. Hof, die meerdere panden in Wageningen op zijn naam heeft staan.

Hij was getrouwd met de dochter van de vorige eigenaar van het hotel, Gerardus Steuk. Rond 1920 ontwierp Hof ook het nieuwe interieur van het hotel, waaronder de inrichting en lambriserings van de gelagkamer, de huidige capitulatiezaal.

Na bestudering van de bouwtekeningen en oude foto's door Bart van Aller werd duidelijk dat de steen al vanaf de bouw aan het oog onttrokken moet zijn geweest door een regenpijp en later ook nog door een forse kabelgoot. Dankzij de enthousiaste medewerking van de Woningstichting zijn deze nu keurig omgeleid en verplaatst.

De eerste steen vóór de vrijlegging

De eerste steen ná de restauratie

De Wageningse beeldhouwer en restaurator Toon Rijkers heeft vervolgens in november 2021 de prachtige gegraveerde letters op de steen zorgvuldig ingekleurd met antracietkleurige letterverf, waardoor de eerste steen nu voor het eerst in zijn volle glorie is te zien.

Netwerk Erfgoed Wageningen

De verschillende organisaties, groot en klein, die zich met het Wageningse erfgoed bezig houden vonden de afgelopen jaren dat ze weinig gehoor vonden bij het gemeentebestuur en de plaatselijke politiek. Ieder voor zich had wel eens een gesprek met de burgemeester die daar toen de portefeuillehouder voor was, of dacht wat weerklank te vinden bij de gemeenteraad, maar erg serieus werden we niet genomen. Daarom kwamen we begin 2020 bij elkaar om de krachten te bundelen in het Netwerk Erfgoed Wageningen (NEW).

<https://www.netwerkerfgoedwageningen.nl>

Naast Wageningen Monumentaal hebben hierin onder meer de verenigingen Oud Wageningen, Mooi Wageningen en Heemschut Gelderland, Museum de Casteelse Poort, Stichting Nationaal Erfgoed Hotel de Wereld, Platform Stadsgracht Wageningen, de BBLTHK en Comité Open Monumentendag een Samenwerkingsovereenkomst getekend. Dit had direct resultaat met het uitbrengen van een glossy **Vestingvisie** (zie hiernaast en elders in deze Nieuwsbrief). Na een geslaagde voorlichtingsavond over het verduurzamen van monumenten en idem rondetafelgesprek met de burgemeester/portefeuillehouder werkte het netwerk enige tijd aan een erfgoedvisie voor de stad. Helaas ging ook veel energie verloren aan discussies over de organisatiestructuur van dit netwerk en ontstond er wrijving en achterdocht tussen een 'kernteam' enerzijds en de erfgoed-verenigingen anderzijds.

Helaas leidde dat in september 2023 tot opheffing van dit Netwerk, maar de verenigingen hebben elkaar in deze 3 jaar wel beter leren kennen en zijn meer samen op gaan trekken.

Nieuwbouw op de proefvakken Generaal Foulkesweg

Nadat in 1989 de laatste experimenten microbiologie in deze proefvakken uit 1920 waren beëindigd lagen ze er verwilderd bij, maar sinds 2004 zijn ze als rijksmonument erkend en in 2016 in gebruik genomen door een actieve groep moestuinders. Inmiddels zijn de 40 proefvakken opgenomen in een masterplan voor Groot Hinkeloord van MTD Landschapsarchitecten, maar de projectontwikkelaar aan wie de WUR de grond, waarin de proefvakken liggen, in 2000 heeft verkocht kan volgens een ontwerpbestemmingsplan een kwart ervan (de voorste twee vakken) bebouwen mits deze aan de achterzijde weer worden toegevoegd. Dan moet er wel voldoende rekening worden gehouden met de cultuurhistorische kwaliteiten van de plek en de monumentale bomen langs de Generaal Foulkesweg. En daar is tot op heden nog geen goed plan voor. Overigens is er over deze proefvakken onlangs een fraai boekje verschenen:

<https://www.uitgeverijblauwdruk.nl/proefvakken/>

Reliëf ziekenzorg

Weet u het nog? Het prachtige reliëf van beeldhouwer Charles Eijk, "ziekenzorg". Het zat in de gevel van het voormalig ziekenhuis De Hucht, op de plaats waar nu Zideris zijn woonlocatie heeft voor mensen die 24-uurs zorg en begeleiding nodig hebben. Het reliëf is bewaard gebleven, weliswaar in twee stukken gezaagd en uiteindelijk naar Ede gebracht waar het in de directe omgeving van het ziekenhuis Gelderse Vallei is neergelegd. Dat is ook meteen het probleem. Het kunstwerk is gemaakt om rechtop te staan.

Reliëf Ziekenzorg bij sloop gebouw ziekenhuis De Hucht in 2013.

Door de schuine ligging blijft er water op staan, waarin zich vervolgens ook algen kunnen ontwikkelen.

Reliëf op huidige locatie.

Erger nog is het feit dat in de winter het water dat het kunstwerk intrekt, kan bevriezen. Water dat bevriest, zet uit en kan tot gevolg hebben dat het kunstwerk uit elkaar scheurt.

In februari 2020 is hierover al correspondentie gevoerd met drs. Rutger Morelissen, specialist beeldhouwkunst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Wij zijn samen met de RCE zeer bezorgd dat de wijze waarop dit reliëf nu geplaatst is, tot ernstige schade kan leiden. We hebben de situatie opgenomen met de huidige beheerder, het ziekenhuis, en vonden begrip voor onze zorgen. De Raad van Bestuur van het ziekenhuis geeft toe dat het reliëf niet ideaal geplaatst is en kondigt maatregelen aan. Daarnaast refereert men aan eerdere communicatie waarin het reliëf terug werd aangeboden aan de gemeente Wageningen, aangezien het daar toch in eerste instantie voor werd ontworpen. Diverse pogingen om dit belangrijke reliëf als herinnering aan de ziekenhuiszorg op deze plek voor Wageningen te behouden liepen helaas op niets uit. Het aanbod is echter blijven bestaan en inmiddels heeft een van onze bestuursleden contact gehad met Zideris, de huidige gebruiker van de plek waar het reliëf ooit hing. Zideris heeft nieuwbouwplannen en is bereid te bezien of het kunstwerk in deze nieuwbouw geïntegreerd zou kunnen worden. Het zou fantastisch zijn als dat kan lukken. Er zijn kosten aan verbonden maar wij gaan ons natuurlijk inspannen om daar een oplossing voor te vinden.

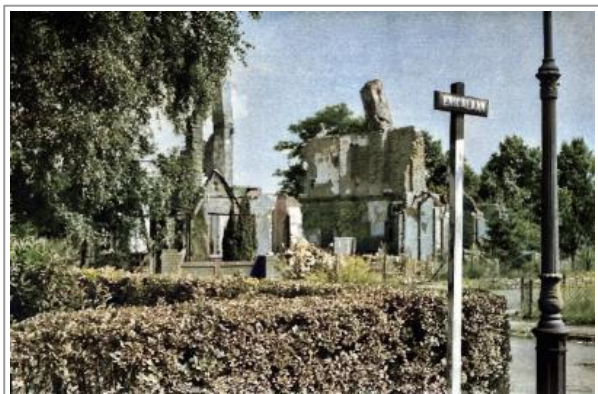
Saharamonument Ericaplein Hamelakkers

Met financiële steun van Wageningen Monumentaal is op dinsdag 17 september 2019 in de wijk Hamelakkers op het Ericaplein het 'Saharamonument' onthuld. Het monument herinnert aan de 40 dodelijke slachtoffers van het bombardement van zondag 17 september 1944.

Het lossen van de bommen, rechts Oranje Nassau Oord

De realisatie van het monument is een initiatief van mw. Jola Gerritsen en ons bestuurslid Bart van Aller die beiden in deze wijk opgroeiden. Samen met een aantal buurtbewoners verenigd in de *Stichting Herdenking Sahara 1944*, die voor deze gelegenheid was opgericht, is het monument de herdenking exact 75 jaar na dato gerealiseerd.

Ericaplein na het bombardement in 1944

Het bombardement op 17 september 1944 was onderdeel van Operatie Market Garden. De bedoeling was om, voorafgaand aan de luchtlandingen tijdens de slag om Arnhem, Duitse doelen bij het Lexkesveer uit te schakelen. Maar per vergissing vielen de bommen 750 meter noordelijker op de woonwijk en zorgden daar voor dood en verderf. Deze tragische gebeurtenis liet diepe sporen na. Na afloop van de oorlog werden het bombardement en haar slachtoffers slechts herdacht in een anoniem krantenbericht in de *Wageningse Courant* (19 september 1945) en daarbij is het gebleven. Het wordt daarom ook wel 'het vergeten bombardement' genoemd.

Het Saharamonument na de onthulling op 17-9-2019

Het monument is een grote zwerfkei van 1.20 meter hoog en 1.20 meter breed. Op de steen staat een deel van de tekst uit het krantenbericht in de *Wageningse Courant* van 19 september 1945. De namen van de slachtoffers zijn niet op het monument gekomen, die staan sinds 2013 wel vermeld op het monument aan de Costerweg. Tevens is de plek aan het Ericaplein opgeknapt en door de Stichting voorzien van een fraaie parkbank en ook een bronzen informatiebord.

Waarom nu pas?

Waarom is er nooit eerder een monument gekomen voor de slachtoffers van deze tragedie? We weten het niet precies. Dit monument had er al 74 jaar geleden moeten staan. Het feit dat de bommen van de geallieerden waren, zal een rol gespeeld hebben. Ook de evacuatie na Market Garden, toen alle Wageningers de stad moesten verlaten en pas negen maanden later terug mochten komen, is een verklaring. De wijk kende daarnaast veel inwoners van buiten de stad, en een aantal van hen zijn na het bombardement niet meer terug gekomen. Ook had niet iedereen familie verloren of schade aan zijn huis.

Visie Buitengebied

Net als andere gemeenten werkt Wageningen momenteel in het kader van de nieuwe Omgevingswet aan een "Omgevingsvisie". Deze zal uit twee delen bestaan: voor het Buitengebied en voor de Bebouwde Kom. Inmiddels in de Visie op het Buitengebied afgerond en door de gemeenteraad op 13 juli 2020 vastgesteld (<https://stemvan.wageningen.nl/nl-NL/projects/--1>). Voorbereidingen voor die op de Bebouwde Kom zijn in volle gang en de Vestingvisie Wageningen (zie elders in deze Nieuwsbrief) is daar een stevige aanzet toe.

In enkele workshops en een internet-consultatie hebben we aandacht gevraagd voor bestaande monumenten en monumentwaardige gebouwen in het buitengebied, maar daar is in de Visie weinig van terug te vinden. Verreweg de meeste aandacht in alle discussies ging toch naar de mogelijke situering van windmolens en zonnevelden in relatie tot de landschappelijke waarden van ons buitengebied. Als monument komen alleen de grafheuvels op de Wageningse Berg en het Hoornwerk onderaan de Grebbeberg aan bod. Het laatste "wordt in

oorspronkelijke vorm teruggebracht conform de hoogte uit 1785. Het gaat om een verhoging van circa 2 meter en het steiler maken van de taluds" (p.90). Helaas dus geen woord over behoud en toekomstbestendig gebruik van waardevolle bebouwing in het buitengebied, waaronder diverse panden met de status van gemeentelijk of rijksmonument: een gemiste kans.

Opstelling Wageningse vestingvisie

Tijdens de coronajaren (2020-21) hebben we met andere leden van het Netwerk Erfgoed Wageningen hard gewerkt aan een Wageningse Vestingvisie:

<https://www.netwerkerfgoedwageningen.nl/vestingvisie>. Het is de bedoeling dat deze een belangrijk deel gaat uitmaken van de "Visie Bebouwde Kom", die voor de komende jaren richtinggevend zal zijn bij bouwaanvragen en ontwikkelingsplannen binnen de gemeente Wageningen. Het is een mooie en breed gedragen kaart met 36 projecten geworden, variërend tussen een integraal inrichtingsplan van stadsgracht, plantsoenen en bolwerken, inclusief het wegnemen van alle barrières om een rondje stadsgracht te kunnen varen, tot de restauratie van het interieur van de Grote Kerk. Verfraaien en opwaarderen van de straatjes binnen gracht en parkeergarages vlak er buiten zijn voorbeelden van de ambities in deze Visie. Algemeen doel is het versterken van het gemeentelijk erfgoedbeleid met erfgoed als kans om de uitstraling van Wageningen als vestingstad te verbeteren.

Nude 1 (hoogwerkers)

Ten behoeve van de hoogwerkers is het gazon met buxushaag in de voortuin door kunstgras vervangen

Wij hebben nog een kleine actie gevoerd rond een plan van een bedrijf uit Barneveld om in de tuin van het gemeentelijke monument Nude 1 te huur aangeboden hoogwerkers te parkeren. De machines zouden zo

geparkeerd worden dat het zicht op het monument geblokkeerd zou worden. Er zou bovendien een metershoog reclamebord naast geplaatst worden.

Wij hebben dus bezwaar gemaakt tegen dit voornemen. Het gevolg was dat een vergunning werd verleend voor een periode van 5 jaar en de machines alleen naast de schuur geparkeerd mochten worden, dus niet in het zichtveld naar het monument. Desondanks werden na enige tijd toch machines geplaatst direct in het zicht van het monument. Wij hebben toen kunnen bereiken dat de gemeente handhavend heeft opgetreden. Inmiddels is de boerderij woonbaar gemaakt voor Oekraïense vluchtelingen.

Rijksmonument Huize Nudenoord (Lawickse Allee 71)

Huize Nudenoord is een zeer belangrijk Rijksmonument in Wageningen en onderdeel van het Gelders Arcadië" de zgn. landgoederenzone op de Veluwezoom. De buitenplaats werd in 1842 gebouwd of grondig verbouwd door koopman Jacob Marcus Rosénik, op dat moment de grootste grondbezitter in Wageningen. Een kadastrale kaart uit 1832 toont al een "Neuden-Oord".

Huize Nuden-oord in ca 1898

Na permanente bewoning door meerdere families werd na de tweede wereldoorlog het huis langzaam uitgewoond als studentenhuis. Vijftien jaar geleden heeft het pand weer een nieuwe eigenaar gekregen en sindsdien heeft de kwaliteit van het huis nog meer te lijden gehad van onoordeelkundig gebruik, sloop en illegale verbouwingen. Dit alles gebeurde zonder het aanvragen van een monumentenvergunning, een

vereiste bij een beschermde status als rijks- of gemeentelijk monument.

De situatie in 2006

Vooraf het interieur is hierbij ernstig aangetaast. Zonder omgevingsvergunning zijn er diverse elementen zoals houten vloeren, stucplafonds en ingebouwde kasten uit de bouwperiode verdwenen.

Een paar verdwenen historische elementen uit huize Nudenoord

Na de storm 'Corrie' eind januari 2022 kwamen een aantal bewoners uit de buurt van Nudenoord met een melding van schade aan het dak bij WM en de Erfgoedvereniging Heemschut. Men vroeg zich af wat de toekomst van het zwaar verwaarloosde Rijksmonument gaat worden.

In juni 2022 heeft de Omgevingsdienst de Vallei de illegale werkzaamheden aan het pand stopgezet. Er is een dwangsom opgelegd. Werkzaamheden kunnen pas worden hervat na een verleende bouwvergunning.

Huize Nudenoord anno 2023

WM vraagt zich echter af of een herbouwverplichting opgelegd wordt en of de verdwenen elementen teruggeplaatst moeten worden.

Het heeft volgens WM ontbroken aan een duidelijke restauratievisie vanaf 2007 en tevens een goede begeleiding vanuit de gemeente naar een adequaat restauratie- en onderhoudsplan, gebruikmakend van de richtlijnen die de instandhouding van dit rijksmonument waarborgen.

In 2006/2007 heeft er een zeer uitvoerig bouwhistorisch onderzoek met uitvoerige deelontledingen plaatsgevonden in het kader van een afstudeerproject van de studie Bouwhistorie en Restauratie van ons bestuurslid Bart van Aller. Nu zijn door de diverse sloopwerkzaamheden nieuwe bouwsporen in het zicht gekomen die een aanvullend bouwhistorisch onderzoek vereisen. Het schilderwerk dat vorig najaar was gestart heeft de Omgevingsdienst De Vallei stop laten zetten. De gemeente wenst nu eerst een uitvoerig kleuronderzoek. In 2007 heeft Bart van Aller ook een verkenning uitgevoerd echter zonder deze kleurstelling onomstotelijk af te kunnen lezen. Maar naar welke kleurstelling in de bouwfasen van het pand wenst men terug te gaan?

De eigenaar is nu naar eigen zeggen serieus voornemens het pand te verbouwen tot drie wooneenheden met een moderne uitbreiding aan de achterzijde. Hier is echter geen gecertificeerde restauratiearchitect bij betrokken. WM blijft het proces nauwgezet volgen daar Nudenoord een zorgvuldige restauratie verdient. Het blijft tot nu toe erg stil rond het prachtige pand bij de toegang naar de stad.

Havenkantoor Rijnhaven

Wageningen Monumentaal maakt zich sterk voor het behoud van het Havenkantoor aan de Rijnhaven op de Pabstendam. In de zuid-oostelijke hoek van de havenkom staat een op het eerste gezicht niet zo bijzonder bakstenen gebouwtje: het havenkantoor. Je zou het niet direct zeggen, maar het tot voor kort ietwat vervallen en helaas onbeschermde kantoor met aangebouwd transformatorhuisje heeft een samenhang met het ertegenover gelegen en sinds 2002 wél Rijksbeschermde elektrische pompemaal met bijbehorende uitwateringssluits. Het havenkantoor is bijna een eeuw geleden gebouwd op de fundamente met steunberen van diens

voorganger, het stoomgemaal dat van 1902 tot 1927 in gebruik was.

Het havenkantoor in 2024

Het elektrische pompgemaal, dat het stoomgemaal verving, werd in de jaren 1927-1929 gebouwd door de Dienst Gemeentewerken onder leiding van W.S. van Blitterswijk, in zakelijk-expressionistische stijl. Het diende een tweeledig doel: het moest het overtollige water uit de Bovenste Polder pompen én het verontreinigde water uit de stadsgracht naar de Rijnhaven spuien. Ook bestond de mogelijkheid 'schoon Rijnwater' terug te pompen naar de stadsgracht. Iets wat overigens nu weer actueel is, omdat de gemeente op dezelfde manier de hopelijk ooit weer geheel open stadsgracht van voldoende 'schoon' water wil voorzien.

De fraaie letters op de noordgevel van het havenkantoor

Het havenkantoor is net als zijn overbuurman gebouwd in een aan Het Nieuwe Bouwen verwante stijl. Aan de noordzijde vallen direct de typologisch fraaie letters op die weer zijn geïnspireerd op de sierlijker Amsterdamse schoolstijl en samen het woord 'Havenkantoor' vormen. Ook de nog gedeeltelijk aanwezige gesmoorde Rijnlandse gevel- of kantpannen, die ooit alle platte daken van het kantoor en trafohuisje omzoomden verraden deze stijl. Het havenkantoor is

dus niet in een keer gebouwd maar kent verschillende bouwfasen.

In 1958 vinden enkele in- en externe verbouwingen plaats en in 1985 wordt o.a. het open terras aan de noordzijde bij het kantoor getrokken. Tevens werden de muren later grijs gesausd, waarschijnlijk om de diverse verbouwingen te maskeren. De Wageningse maquettebouwer Hans van der Beek maakte van de oorspronkelijke situatie van het Havenkantoor een fraaie getrouwe maquette.

Maquette situatie (elektrisch gemaal op achtergrond) ca 1935 door Hans van de Beek

In de jaren negentig waren er sloopplannen voor zowel havenkantoor als pompgemaal in verband met uitbreidingsplannen voor het havengebied. Gelukkig ging de sloop niet door. Het pompgemaal kreeg hierna zelfs de status van rijksmonument, om het te kunnen behoeden voor sloop. Het zou bijzonder jammer zijn als het havenkantoor, hetzij voor verbreding van de Pabstsendam in verband met het vrachtverkeer hetzij vanwege de dijkverzwaring of ander redenen zou moeten wijken. Erfgoedvereniging Heemschut heeft inmiddels een monumentenstatus aangevraagd. Deze is op dit moment in behandeling.

Panden Gerdesstraat en Stationsstraat 78-92a

WM blijft waakzaam omtrent de ontwikkelingen aan de Stationsstraat en Gerdesstraat. Vanaf het begin van haar oprichting heeft WM aandacht gevraagd voor de drie overgebleven laat 19^e eeuwse panden aan het begin van de Stationsstraat. Tussen 1963 en 1965 hebben de meeste panden aan deze straten het veld moeten ruimen door de zeer schadelijke vernieuwingsdrift van burgemeester Maarten de Niet en de grootschalige bouwprojecten die hij doordreef, waaronder de Stadsbrink winkelgalerij en het uiterwaardenplan.

De panden maakten deel uit van de laat 19^e eeuwse stadsuitbreiding tussen Stationsstraat en Bevrijdingsstraat (voorheen Grindweg) die werden verbonden door de 1^e en 2^e Gerdesstraat.

Het hoekpand (RTV Rijnstreek) naar het ontwerp van de Wageningse architect Rijk de Vries, gebouwd rond 1900 is een gespiegeld exemplaar van het pand op de andere hoek (Theater van de Bloem). Het zijn daarmee zogenaamde pendanten.

De Gerdesstraten met gespiegelde hoekpanden, 1910

WM probeert al sinds jaren bij de gemeente te achterhalen waarom het geen onderhoud pleegt aan de twee panden **Stationsstraat 82-86** die begin 60er jaren van de vorige eeuw door de gemeente aangekocht zijn t.b.v. de verbreding van de Stationsstraat. Wij hopen dat de panden behouden blijven als aan de overkant de stadsgracht eindelijk ontdempt gaat worden.

Eventueel zou nu naast de restauratie van de gemeentelijke Stationsstraatpanden 82-86 en het enige pand van de drie, nr 92a, dat particulier bezit is en nu gerenoveerd wordt, gedacht kunnen worden aan het verder ontwikkelen vanuit deze drie panden in combinatie met ondergronds parkeren waarbij tevens de vervuilde grond duurzaam gesaneerd kan worden. In een gesprek gevoerd i.s.m. HVOW en Heemschut heeft de gemeente aangegeven dat zij de panden wil behouden of althans de gevels. WM gaat voor totaal behoud.

Voor het pand **Gerdesstraat 2** (voormalige automatiek *Mekking/Het Stekkie*) kwam een nieuwe bestemming. De gemeente wilde al sinds 2005 dat de Coffeeshop De Bengel van de Sportstraat vanwege overlast aldaar ging verhuizen. De Gemeente leidde de eigenaar uiteindelijk naar het leegstaande pand aan de Gerdesstraat 2 dat al geruime tijd in de stille verkoop

stond. Er kwam een bouwplan van drie lagen dat uitging van totale sloop en de goedkeuring kon wegdragen van de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK). Wageningen Monumentaal maakte samen met omwonenden echter bezwaar, ging tevens zelf direct in overleg met de eigenaar van de Coffeeshop en diende een zienswijze in bij de gemeente waarbij het voorstel werd gedaan om het oude graanpakhuis dat even verderop naast de RK kerk in 1974 het veld had moeten ruimen zou worden herbouwd. Daarmee zou Gerdesstraat 2 dan in oude glorie gerestaureerd kunnen worden. Hierop kwam echter een negatief antwoord van de gemeente. Inmiddels heeft de eigenaar wel afgezien van het geheel afwijkende bouwplan en heeft gekozen voor het aangepaste plan.

Boven het eerst ingediende bouwplan en rechts het aangepaste bouwplan met mansardekap

Voorstel WM voor herbouw pakhuis en restauratie Gerdesstraat 2

Stadsgracht/ SNS Bank/Pets Place

De jaren lopende discussie over het ontdempen van de overkluisde stadsgracht is in september 2021 weer in een stroomversnelling gekomen door een aanvraag van Macron Beheer (Pets Place) om hun pand aan de Stationsstraat tot 18 appartementen te verbouwen en daarbij uit te breiden met

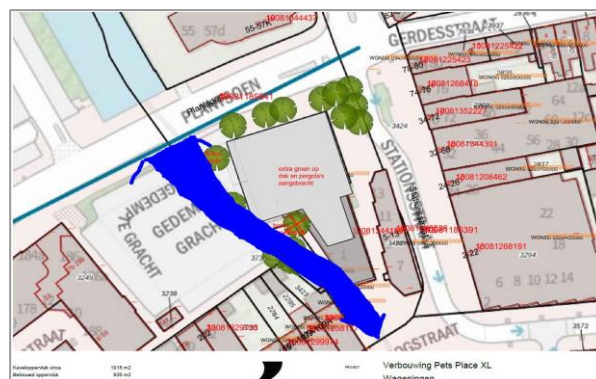
een derde verdieping. Dat moest echter gebeuren op de plek waarlangs vroeger de smalle vervuilde stadsgracht heeft gelopen. Daarom is het volgens wethouder Hulshof nu zaak om een besluit te nemen. "Willen we de gracht weer laten lopen zoals hij dat

De Nutspaarbank bij oplevering in 1968 en het Schetsplan SAB architecten (Arnhem) van 2023

tot de jaren zestig deed? Zoeken we een soort oplossing zoals in Arnhem met een soort goot door de stad? Willen we het oude SNS-gebouw slopen en Pets Place uitkopen en helpen een andere plek te vinden? Dat waren allemaal vragen waarop de gemeenteraad graag een antwoord wilde". Het college van B&W vroeg aan de gemeenteraad een budget van €150.000 om het project nader uit te werken en de haalbaarheid te onderzoeken. Naar verwachting wordt deze uitwerking in het voorjaar van 2025 aan de gemeenteraad voorgelegd. Op 25 januari 2023 hebben Bart van Aller en Dré van Marrewijk (NEW) een gesprek gehad met de wethouder naar aanleiding van signalen dat de kelder in de voormalige SNS bank van Macron Beheer (Pets Place) aan de BBLTHK verhuurd gaat worden als muziekkelder en er 30 Oekraïense vluchtelingen boven de dierenspeciaalzaak worden gehuisvest. Beide berichten bleken te kloppen. Deze 'tijdelijke' bestemming kwam op verzoek van de gemeente die daarmee Pets Place van dienst hoopt te zijn, de onderhandelingen gunstig te beïnvloeden en toekomstige kosten laag te houden. Overigens is er nog geen overeenkomst tussen gemeente en Pets Place over het slopen van het pand. Er zijn nog juridische obstakels en onderhandelingen gaande. Toch hoopt wethouder Hulshof dat dit niet heel lang meer gaat duren. WM heeft in 2021 een "Plan-B" ingediend en dit onlangs in een overleg tussen NEW

en de burgemeester herhaald: als sloop en vervangende nieuwbouw van het voormalig SNS gebouw onhaalbaar blijkt kan het water ook deels tussen de poten van het gebouw worden geleid met een passende herinrichting van de voormalige bankkluis.

Plan-B: SNS gebouw met enkele zuilen in een ontdepte stadsgracht

Rond de stadsgracht werkt de ingehuurd gemeenteamtbenaar Dirk Willems door aan de business case. Het Waterschap is nu inmiddels wel volledig aan boord. Omdat watertoevoer via Rooseveltsingel steeds problematischer wordt, zou er tevens een wateraanvoer vanaf de Rijn moeten komen. De waterbeheerders van het waterschap zijn er nu ook van overtuigd dat er iets moet gebeuren en dat de ooit geopperde, *totaal droge en 'groene gracht'* geen goed idee was. Kansen van energieopwekking via warmtewisseling worden ook verkend. Er wordt gesproken met de Provincie, maar er is meer geld nodig dan tot op heden in beeld is.

In november heeft wethouder Hulshoff toegezegd dat ze voor 30/6/2025 de raad zal inlichten over de stand van zaken.

Wallenpad: WM denkt mee

Al sinds 2016 is het Wallenpadcomité bezig om met een inmiddels door de gemeente beschikbare subsidie van 50.000 euro een pilot plan te ontwikkelen voor een klein deel van de voormalige vesting wallen. Hiervoor is het Wageningse bureau SB4 ingeschakeld om een offerte te maken. Vanuit MW/NEW is Bart van Aller betrokken bij de planvorming van het comité en de gemeente dat nu in gang is gezet. Gekeken wordt op welk deel van de Wageningse wallen er een ontwerp kan worden uitgewerkt dat als voorbeeld kan dienen voor uiteindelijk het gehele aan te leggen wallenpad rondom de

binnenstad. Door gebrek aan de nodige capaciteit heeft een en ander bij de gemeente vertraging opgelopen maar het proces is nu goed op weg. Er is inmiddels een informatieavond voor omwonenden geweest en binnenkort wordt er een pilotlocatie gekozen.

Zorghvliet

Zorghvliet? Dat was ook onze eerste reactie. Aan de Grebbedijk, nu alleen voor fietsers toegankelijk, ligt ter hoogte van het Bowlespark een huisje onder aan de dijk, bijna helemaal verscholen in het groen, kleine boomgaard ervoor. Dat is huize Zorghvliet. Het terrein er omheen ligt er al eeuwen zo bij, en heeft ook andere namen gehad. Het simpele feit dat dit terrein onder meerdere namen bekend is, geeft de bijzondere situatie en de lange historie aan. Voor het eerst zien we de Straelenshoff op de kaart van Jacob van Deventer uit ca.1575. Het terrein is herkenbaar langs de (nog dubbele) gracht aan de zuidoostzijde van de stad. Vlak naast een onduidelijk weergegeven gebouw zien we de afwatering van de gracht via een sluisje onder de dijk door. Anton Zeven veronderstelt dat het gebouw te maken zou kunnen hebben met de beveiliging van het sluisje. Het is immers oorlogstijd (80-jarige oorlog). Na het einde van de oorlogshandelingen is het terrein omgevormd in een hof met moestuin en boomgaard.

Op beide kaarten van landmeters/ cartografen Van Geelkercken (1654) en Frederik de Wit (ca.1698) zien we de Straelenshoff met een Hollandse tuinaanleg, vruchtbomen en tweetal poortjes. De Hoff was vernoemd naar de familie van Stralen, die een aantal Wageningse burgemeesters leverde in de 17e eeuw. Het terrein en bebouwing gaan in de loop der tijd regelmatig in andere handen over. Een aantal eigenaren zijn bekend, o.a. Jacob Marcus Rosenik, een Wageningse grootgrondbezitter, de adellijke familie Van Rechteren en Dirk Schouten, gemeentesecretaris van Wageningen begin 20e eeuw. In 1869 verkoopt Abraham Wertheim het terrein en de schuur aan Gravin Justine Goverdine Jeane Adolphe van Rechteren die het vervolgens verhuurde. Rond 1870 wordt er op een T-vormig grondplan een huis gebouwd dat in 1890 wordt verbouwd door de Wageningse architect Rijk de Vries waarbij volgens kadastrale tekeningen de aanbouw aan de westzijde naar de oostzijde verplaatst wordt.

[Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025](#)

Een westelijk van het huis gelegen oudere schuur op het terrein wordt in 1882 gesloopt. In 1922 wordt naast het huis aan de noordzijde een veestal gebouwd naar ontwerp van de Wageningse architect Leendert Vonk.

De Straelenshoff tussen het groen in 2021

In 1932 koopt de Gemeente Wageningen het terrein en huis voor f 10.000,- van gemeentesecretaris Dirk Schouten in verband met de aanleg van een hogedrukriolering in de stad en in 1961 wordt de open ruimte tussen huis en veestal overdekt. Op zijn beurt verkoopt de gemeente het terrein en huis uiteindelijk aan de Wageningse Woningstichting. Het is ook mogelijk dat er zich in het terrein nog archeologische resten bevinden. De wenselijkheid van een onderzoek naar mogelijke archeologische resten is dan ook aan de orde. Wij hebben inmiddels de gemeente gevraagd huis en terrein een beschermde status te geven.

Dolderstraat 8

Op de plek van Vallei Auto Groep (VM Ackermann) aan de Churchillweg 144 en 146 en Dolderstraat 6 komen woningen.

Boerderij Dolderstraat 8 voorzijde, februari 2025

Projectontwikkelaar De Bunte maakt hiervoor een plan in samenwerking met de gemeente en buurtbewoners. Het plan gaat

over Churchillweg 144 en 146 en Dolderstraat 6. Daarnaast maken ook 2 bovenwoningen op de Churchillweg 142 en 144 deel uit van het plan. Net zoals 2 vrijstaande woningen aan de Dolderstraat 4 en 8. De plannen voor dit gebied staan pas aan het

Achterzijde boerderij Dolderstraat 8 in oorspronkelijke staat

begin en worden nu uitgewerkt, maar het boerderijtje lijkt nu buiten schot te blijven. De zorgen van Wageningen monumentaal gaan vooral uit naar de mogelijke sloop van de boerderij Dolderstraat 8. Uit een kort historisch onderzoek van Wageningen Monumentaal is gebleken dat het hier een herbouwde boerderij uit 1911 betreft met mogelijk een oudere voorganger of kern. De boerderij bezit in de deel nog een lemen vloer wat ook wijst op een mogelijk oudere bouwfase. Wageningen Monumentaal pleit voor een bouwhistorisch onderzoek van het pand.

De boerderij maakte onderdeel uit van de oude verdwenen buurtschap Dolder, Dolderbrink of Dolrebrink. Deze naam komt al in 838 in een oude oorkonde voor.

Dolderbrinck Wageningen (detail), 1676

De kolk van de Dolderbrink is inmiddels gedempt. Andere Wageningse buurtschappen hebben hun kolken nog behouden, zoals De Peppeld en Leeuwen.

Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025

Voor de projectontwikkelaar is het handhaven van de boerderij op Dolderstraat 8 vooralsnog uitgangspunt. Volgens deze (voorlopige!) plannen komen er op de Dolderstraat eerst twee 2-onder-1kappers naast voordat ze de rest van terrein grotendeels volbouwen met appartementen in 4 lagen, oplopend tot 5 lagen op de hoek Churchillweg-Dolderstraat, in een U-vorm met aan de achterkant half park en half parkeerruimte.

Uit de afbeelding op p.20 blijkt dat dit pand inmiddels is verkocht aan iemand die het met respect lijkt te renoveren.

Dorschkamp Visie / Boswachterswoning van K.P.C. de Bazel uit 1916

In het plangebied voor woningbouw op De Dorschkamp bevindt zich een bijzonder gebouwtje, de in 1916 door de beroemde architect K.P.C. de Bazel ontworpen fraaie boswachterswoning.

De boswachterswoning in 2021

Karel Petrus Cornelis de Bazel (1869 – 1923) heeft in Nederland vooral als architect naam gemaakt. Hij bouwde talrijke landelijke villa's in het Gooi en ontwierp het hoofdgebouw van de Nederlandsche Handelsmaatschappij in de Amsterdamse Vijzelstraat. Daar zit nu het stadsarchief. Wageningen Monumentaal hoopt dat de importantie van deze boswachterswoning wordt ingezien en het de verdiende monumentenstatus wordt toegekend. WM is van plan deze aan te vragen.

Kantongerecht nieuwbouwplan

Het voormalige kantongerecht van Rijksbouwmeester J.J.M Vegter (Bowlespark 1 /

Heerenstraat 6a) uit 1963 dat de afgelopen jaren is verbouwd tot woningen dreigt een nieuwe verbouwing te ondergaan waarbij er een nieuwe laag op is geprojecteerd. Het recente oordeel van de CRK is dat door zijn forse afmetingen het nieuwe volume nog te dominant is. Een dakopbouw is denkbaar mits het ondergeschikt blijft aan het oorspronkelijke hoofdvolume. *"De dakopbouw steekt echter circa 3.80m boven de bestaande dakrand uit; dit is teveel waardoor de dakopbouw niet goed in verhouding is tot het hoofdvolume"*. De dakopbouw dient daarom te worden verlaagd. Ook de balustrade dient achter de bestaande dakrand te worden geplaatst. Conclusie van de CRK is daarom: *"In verband met bovenstaande is de commissie van mening dat het plan nog niet voldoet aan redelijke eisen van welstand. Het ontwerp verdient nog een nadere studie en de commissie ziet een aangepast plan met vertrouwen tegemoet"*.

Wageningen Monumentaal volgt de ontwikkelingen op de voet.

Kantongerecht in vrij originele staat, maar niet meer met schoon metselwerk.

Nieuwstraat 5 'Bank van Leeninge' Monumentenstatus/Bouwhistorisch onderzoek

De naam Nieuwstraat verwijst naar een straat die ten opzichte van andere straten een nieuwe straat was. Volgens de kaart van Nicolaes van Geelkercken uit 1654 heet deze straat 'Nieu Straet' en in 1617 wordt de straat *Nijstraat* genoemd. In de 18^e en 19^e eeuw werd de Nieuwstraat ook vaak *Jodestraat*, *Joode-* of *Jeudestraat* genoemd. Volgens het *'Quoier van de huysen binnen de stadt van Wageningen'* woonde in 1647 in de Nieuwstraat *'Isack de Jooden in des-selvs Secretaris van Straelen huysken'*. Hun zoon Isaäck Adolphi had later in 1694 in

[Nieuwsbrief Wageningen Monumentaal 2025](#)

het huis een *'Bank van Leeninge'* dat het waarschijnlijk maakt dat de straat zo'n 200 jaar geleden naar hen is vernoemd. Later in de 20^e eeuw zat er onder andere postzegelhandel Meurs in en daarna diverse buitenlandse eetgelegenheden.

In het interieur zijn een aantal elementen aangetroffen zoals een tongewelf met trapkelderluik en een zgn. vossengat of koe-koek bedoeld om licht in de kelder te krijgen. Tevens daarboven een opkamer met moerbalken met afgetimmerde sleutelstukken die allen een hoge ouderdom verraden.

Nieuwstraat 5 "Bank van Leeninge" met recente muurschildering

Toegang kelder met trapluik

Het is duidelijk dat in het pand nog tal van bouwsporen te vinden zijn uit het oorspronkelijke waarschijnlijk 17^e eeuwse pand. Een grondig bouwhistorisch onderzoek is zeer wenselijk. De Nieuwstraat heeft in de tweede wereldoorlog geen zware schade gehad. Sloop en vervanging zou dit beeld aantasten, dat vinden wij niet wenselijk. Daarom heeft WM samen met de stichting Joods Erfgoed Wageningen en de vereniging Heemschut onlangs voor dit pand bij de gemeente een monumentenstatus aangevraagd.

De blauwe emailen straatnaamborden terug in het Wageningse straatbeeld

De emailen straatnaamborden uit 1900 zijn terug in de Wageningse binnenstad. Op initiatief van Bart van Aller zijn alvast een aantal straten (de Hoogstraat met de zijstraten en rondom de markt) voorzien van de oude borden. De oude emailen borden zijn op enkele na verwoest in de oorlog en toen vervangen door witte aluminium borden met een zwarte rand. Die zijn later weer vervangen door andere borden. Het was geen eenheid meer. Het Stichting Ondernemersfonds Wageningen heeft meegewerkt aan het terugbrengen van de oude straatnaamborden. Er waren nog een aantal originele borden beschikbaar, o.a. van de Nudestraat, Waagstraat en later ook de Dijkstraat. De juiste kleur van de oude borden is zo veel mogelijk benaderd. Met de drie borden hadden we niet alle letters. Elke stad in Nederland had zijn eigen lettertype. Bart Oost uit Kampen is het gelukt om met de letters die er waren het oude Wageningse lettertype te reconstrueren. De borden zijn op ambachtelijke wijze gemaakt bij Langcat Emaille in Laag Soeren. De stalen platen worden gebold en gepolijst. Dan wordt de azuurblauwe kleur erop gespoten. Die wordt er in een oven van 820 graden ingebrand. Daarna volgt de witte laag en gaat die nog een keer de oven in.

Het plaatsen van een bord in de Riemsdijkstraat

Een arbeidsintensief proces, maar de borden kunnen minstens honderd jaar mee. De gemeente is van plan om de gehele binnenstad begin 2024 te voorzien van deze borden. Op dit moment zijn deze in bestelling.

Marmeren gedenksteen Aula

In de Aula van de universiteit aan de Generaal Foulkesweg is door de WUR een marmeren gedenksteen verwijderd waarop de namen van vijf en dertig in de oorlog omgekomen personeelsleden en studenten van de Landbouwhogeschool staan vermeld. De plaquette is in 1950 aangebracht als herinnering aan de gevallen in 1940-1945.

Tijdens de herdenkingsbijeenkomst oorlogsslachtoffers Landbouwhogeschool op zondag 2 juni 1946 in de Aula der Hoogeschool, vond alleen een symbolische onthulling plaats. Op dat moment waren er nog een aantal vermisten, pas nadat daarover duidelijkheid bestond kon de Gedenksteen op 4 mei 1950 echt worden onthuld.

Bij de overdracht van het Aula gebouw van de WUR naar Boei heeft de WUR naast de collectie schilderijen van Hoogleraren deze gedenksteen meegenomen naar de Campus. Dit is echter zonder omgevingsvergunning uitgevoerd, terwijl de Aula een gemeentelijk beschermd pand is. WM heeft dit gemeld aan de Gemeente en Omgevingsdienst De Vallei waarna een verzoek door de ambtenaar Cultuurhistorie naar de WUR is gestuurd om deze plaquette per omgaande weer terug te plaatsen. De WUR heeft inmiddels laten weten dat de plaquette weer gewoon terug kan maar de vraag is wie er voor de kosten opdraait. Dit overleg vindt nu nog steeds plaats. WM pleit om dit spoedig en zorgvuldig door een specialistisch bedrijf te laten uitvoeren.

De marmeren gedenksteen (ontwerper: G. Keuzenkamp)

Scheikundegebouw

Het vm. Landbouwscheikunde complex op de Dreijen is van architect Frants Edvard Röntgen, die ook verantwoordelijk was voor

het Top 100 monument *Geodesie* (land-meetkunde gebouw) aan de Hesselink van Suchtelenweg 6.

*Scheikundegebouw, Dreijenlaan 4-10
Architect: F.E. Röntgen, 1958*

Voor het complex met daarin verwerkt diverse kunstwerken van de hand van J. van Riemsdijk-Rab (kalksteensculpturen) en glaskunst van Marius de Leeuw dreigt sloop. Momenteel is het complex bewoond door studenten.

Gevelreliëf Mestkevers J. van Riemsdijk-Rab

Wageningen Monumentaal is inmiddels aangemeld als stakeholder in de ontwikkeling van fase II van de nieuwe wijk de Dreijen en we gaan kijken wat we hier kunnen doen om het gebouw zo goed mogelijk te behouden en te herbestemmen. Hierbij denkt Wageningen Monumentaal aan een gemengde bestemming met wijkvoorzieningen zoals cultuur en ontspanning, detailhandel en wonen.

Ook zou het gemeentearchief hier een plek kunnen vinden. Dat ligt nu ondergronds in de laaggelegen binnenstad: kwetsbaar voor overstromingen. Het gebouw is best groot en zou het thans krap behuise museum de Casteelse Poort een nieuwe plek kunnen

bieden. Alles kan dan hoog en droog op de berg komen aan de invalsweg met openbaar vervoer, direct naast Galerie het Depot en het Kleine Arboretum. Dat zou een mooi museumkwartier kunnen worden.

Figures in Landscape Marius de Leeuw

Even tot hier!

Tot zover een opsomming van de onderwerpen waar wij ons de afgelopen jaren mee hebben bezig gehouden. Er is echter nog veel meer. "Post 65" is zo'n onderwerp. Beeldbepalende architectuur van na 1965 verdient een permanente plek in het architectuurbeeld van Wageningen. Daar moeten keuzes in gemaakt worden. Dan zijn er ontwikkelingen op de Dreijen en op het landgoed de Dorschkamp. Er is ook nog steeds het plan van het Vrijheidskwartier rond Hotel de Wereld, de aula en de voormalige bibliotheek daarachter. Men wil Hotel de Wereld uitbreiden door er pal tegenaan te bouwen. Dat vinden wij niet acceptabel. Het idee is dat dit het "bruisend hart" van Wageningen wordt. Dit ligt in een woonwijk zonder adequate parkeervoorzieningen. Hoe gaat dat dan? En wat gebeurt er dan met de Junushoff? Dan hebben we ook nog geen erfgoedvisie op de binnenstad en een volledige stadsgracht, en dat is een keiharde noodzaak om ontwikkelingen te kunnen sturen en Wageningen aantrekkelijker te maken. Kortom, we zijn nog niet klaar!